

Драгиша Бојовић

Филозофски факултет, Косовска Митровица
Центар за црквене студије, Ниш - Србија

БОГОНАДАХНУЋЕ У СПИСИМА О СВ. ЋИРИЛУ И МЕТОДИЈУ

Апстракт: Рад је посвећен истраживању феномена богонадахнућа у делима о светим Ћирилу и Методију. У свим тим делима (житија, похвале, службе, канони) истакнута је идеја о благодатном дејству Духа Светога на словенске апостоле, чиме је и њихово учење постало богонадахнуто.

Кључне речи: Свети Ћирило и Методије, богонадахнуће, Премудрост, Свети Дух, сладост учења.

Богонадахнуће је феномен који је неодвојив од стваралаштва и благодати, а тајна стваралаштва се разоткрива у библијско-хришћанској историји Божјег стварања света. Оно се дефинише као ванредно, непосредно, натприродно и харизматично дејство Светога Духа на писце, којим се писци уздижу и освећују за писање божанских истина, користећи притом своја знања и способности (Милин 1991: 52). Дух Свети манифестује Реч коју Отац изговара и која постаје тело, остајући, како каже Павле Евдокимов, сакривен, тајанствен, нем и нечујан (Евдокимов 1997: 158), јер он неће говорити о себи (Јов. 16,13).

На богонадахнућу је заснован ауторитет Светога Писма, из кога и проистиче однос патристичке књижевности према стваралаштву. Порука Светога Писма је неодвојива од Божје речи (Лк. 5,1), од његовог откривења Светим Духом,¹ који је говорио кроз пророке (2 Петр. 1,20-21) и који је надахњивао писање Светог Писма (2 Тим. 3,16): "Све је Писмо богонадахнуто, и корисно за учење..." Оно је богочовечанска књига, јер је Бог, односно Дух свети, први аутор, док су богонадахнути писци учествовали у стварању књига Светога Писма (види: Милин 1991:).²

1 Идеја о стваралачкој благодати Духа Светога веома је присутна у старој српској књижевности. Овде наводимо само неколико карактеристичних примера.

Доментијан: "Јер ни светим апостолима нашим учитељима не даде Бог што написано, но место писања обећа им дати благодат Духа."

Теодосије: "Јер његова реч беше свагда тако рећи Духом Светим као солју растворена."

Архиепископ Данило: "Зато и ја молим најмилосрдније Твоје човекољубље да ми се да реч за отварање уста мојих, дарована ми Твојим светим и животворним Духом."

2 Мисао о Богу као аутору и уметнику свега нарочито је, када је српска књижевност у питању, присутна код Даниловог Ученика у *Житију архиепископа Данила Другог*: "А уметник свега, Бог, даде му такав разум многообразан, да се прослави многим добрим делима и да зна приче и вештине уметности, у сваком делу земаљском. Јер све што замолише очи његове од Господа, не лиши се ничега." На другом месту: "Тако му је све било од Божјег надахнућа и благодати..."

Христос у јеванђељима кроз алегорије говори о стваралачком позвању и о човековом стваралаштву и његовим талентима, уз поруку да је свакоме дато различито стваралачко служење. Семе које падне на плодно тло много плодова донесе. То значи да таленти који су човеку дати од Бога треба да буду обогаћени, а не закопани у земљу. Берђајев сматра да је читаво учење апостола Павла о разноврсним човековим даровима, у ствари, учење о човековом стваралачком позвању (Берђајев 2000: 138). Стваралачки чин се, према овом аутору, може првенствено описати терминима благодати, благодатне опседнутости и надахнућа.

Извор стваралачке благодати и надахнућа је, као што само видели, Дух Свети. То схватање јасно је изражено и у списима о Св. Ћирилу и Методију, нарочито у *Похвали св. Ћирилу* Климента Охридског: "Премудрост Божија сазда у срцу његовоме храм свој, и на језику његовоме, као на херувиму, почиваше ваздан Дух свети, делећи дарове свакоме према јачини вере његове." (Климент Охридски 1964: 123).

Овде је истакнуто неколико идеја, које повезују два кључна појма: на једној страни је Премудрост Божја, чије је станиште срце Ћирилово, а на другој је Дух Свети, који почива на његовом језику. Али, као да писцу није било довољно наглашавање везе језика и Духа Светога, него је том језику додао анђеоске атрибуте, нагласивши још једном да су стваралачки дарови еквивалентни јачини вере.³

Феномени премудрости и богонадахнућа су старозаветне провинијенције и то писац *Похвале* истиче: "И тако се изли благодат Божија у уста његова, као што је у премудрости рекао Соломон: 'у усне премудроме улази надахнуће, закон и милост носи на језику, и тиме занавек печати злохулна уста јеретичка' " (Климент Охридски 1964: 124). У *Житију св. Ћирила*, као примери старозаветне богонадахнутости, истичу се Данило и Мојсије. За Данила се каже да је говорио са Божијим надахнућем, (Климент Охридски 1964: 92), а Мојсије је у молитви "надахнут Духом светим": "И како је Мојсије, надахнут Светим Духом, у својој молитви казао раширених руку: 'У гласу хриди и гласу труба не јављај нам се више, Господе милосрдни, него се усли у нашу утробу и одузми нам наше грехове' " (Климент Охридски 1964: 76).

Паралелно са богонадахнућем, у делима о Св. Ћирилу и Методију, присутан је и сродан мотив Премудрости, који се развио од античких муза до хришћанске Премудрости. Занимљив је сан из Ћириловог житија, према којем се Константин, стасао за женидбу, одлучује, да поред солунских девојака, изабере за сапутницу Софију, Божанску мудрост. Светозар Радојчић сматра да су ова епизода и Константинова молитва, у којој се он моли за "мудрост, која је поред твог престола", могли утицати и на фигуру "мудрости поред престола" из чувене фреске Покајања Давидовог у охридској Св. Софији (Радојчић 1966: 133-134).

Тај мотив је карактеристичан за новозаветне личности и свете оце и учитеље Цркве, али се везује и за старозаветне личности. Карактеристична је представа цара Давида у Минхенском псалтиру. У сцени Давида са музом, девојка је добила и дивна, велика крила и постала анђео. У том виду приказивана је на минијатурама и фрескама XIV и прве половине XV века (Максимовић 1983: 101). Иконографска представа Трпезе Премудрости у српском сликарству прве половине XIV века потпуно се приближава атмосфери књижевног стварања. Карактеристична је представа у олтару Грачанице на којој, као на "књижевној трпези" архиепископа

3 Свете речи се у библијској и уопште у хришћанској симболици називају храном анђелском, што је истакнуто и у *Похвали Симеону и Сави* Теодосија Хиландарца: "Јер, храном анђелском Свето Писмо речи назива."

Данила,⁴ доминирају насликане речи као симбол својеврсног књижевног причешћа. У Даниловој цркви Богородице Одигитрије у Пећи сваког јеванђелисту инспирише Премудрост, истог изгледа као у Грачаници, што наводи на закључак да је Данило утицао на настајање грачаничке и пећке представе (Радојчић 1982: 228).

Идеја о Тириловој стваралачкој изабраности присутна је и у *Похвалном слову св. Тирилу и Методију*: "...богозарним сјајем ума будући, постаде сасуд избрани Светоме духу, те зрачећи свима учењем философским, неисцрпна ризница поста. И као извор испуњавајући сву васељену, напоји жедне речи Божије, као што рече сам Господ Бог наш Исус Христос: 'Ономе који верује у мене, као што књиге зборе, реке из нутрине потећи ће водом живом, то ће рећи дарови животворнога духа.'" (Климент Охридски 1964: 188-189). А онда писац посебно наглашава: "Јер он (Дух Свети, прим. аутора) ускипте у њему, изли се на усне његове и сву васељену слашћу узвесели, сејући реч свакоме народу према разуму његову. Бејаше му дат дар духовни, као апостолу, да на разним језицима беседи" (Климент Охридски 1964: 189). Ово је алузија на догађај Педесетнице, односно Силазак Светога Духа на апостоле, када је апостолима дат дар говорења различитим језицима: "И испунише се сви Духа Светога и стадоше говорити другим језицима, као што им Дух даваше да казују" (Дјела 2,4). Ту благодат су имала, и словенски апостоли Свети Тирило и Методије (види: Трифуновић 1987: 76-80).⁵

Слична идеја је истакнута и у *Канону св. Тирилу и Методију*:

"Ти источи росу Божијега духа,
примивши је од Бога, свети.
Као гром загрме по разним странама,
сејући реч незнабошцима." (Климент Охридски 1964: 209).⁶

Благодат Духа Светога чешће се приписује Тирилу, али имамо и примере истовремено облагорађења Свете браће (Климент Охридски 1964: 195). За Светог Тирила везани су илустративни примери из *Похвале* и *Службе*. Стихови из Похвале подсећају на иконографска решења, на којима доминира река надахнућа као извор воде живе:

"Благосиљам светлозарну твоју нутрину,
из које се за све земље источи вода животна,
силазећи с висина путем твојих молитава.

Благосиљам светлозарне твоје ноге,
којима си обишао као сунце око целог света,
просвећујући богонадахнутим учењем". (Климент Охридски 1964: 129)

Блиска овом литерарном опису јесте иконографска представа *Учење св. Јована Златоустог* (Лесново, око 1346). Из сегмента неба слеће персонификација

⁴ Види фусноту 8.

⁵ Идеју да благодат Духа Светога није дата само апостолима промовише и Теодосије Хиландарац, говорећи о Светоме Сави: "Јер не даде се благодат Светога Духа једино апостолима, него и свакоме који живи по благодати. "

⁶ Та реч примљена од Бога, преко Духа Светога, божанског је, а не људског порекла: "И зато и ми захваљујемо Богу без престанка, што сте ви реч Божију, коју сте чули од нас, примили не као људску реч, него као реч Божију - као што заиста и јесте..." (1 Сол. 2,13).

Духа Светог на главу Јована Златоустог, који, погнут над писаћим столом, бележи речи инспирисане са неба. Од писаћег стола тече поток небеске воде животворне, са којег ће се напајати ствараоци, односно сликари (Радојчић 1975: 144). Сматра се да ова фреска сведочи о примату који је овде, у односу на сликарство, дат књижевности као плоду Божанског надахнућа, кроз присуство апостола Павла и алегорије Премудрости (Габелић 1998: 164).

Идеја учитељства Св. Ћирила присутна је у *Служби*, а његово "богонадахнуто учење" оптекло је целу васељену, у којој је он посејао "пресветло семе Божје" (Климент Охридски 1964: 137. и 140). Носилац богонадахнутог учења је и свети Методије који се на земљи јавио као други Илија, "све јереси сажижући богонадахнутим учењем" (Трифунровић 1963: 209). Кроз поређење Методија са пророком Илијом богонадахнућу се придају неочекиване особине, пренете, наравно, на духовни план.

У оквиру поимања богонадахнутости спада и тумачење Божанске природе изговорене или преведене речи, чији је најчешћи квалификатив *сладост*. И само учење словенске браће одликује се сладошћу, односно има Божанске особине: "И стога - која ће то уста изрећи сладост учења његова?", пита се писац *Похвале* (Климент Охридски 1964: 125). Такав је и језик Ћирилов: "Његов је језик сладостан и реч му је истинита; те пречисте усне процветаше у премудрости као цвет, његови пречисти прсти духовне оргуље подигоше и златозарним писменима украсише" (Климент Охридски 1964: 127).

У лепези метафора, везаних за богонадахнуће и стваралаштво, нарочито се истичу оне везане за лексему *мед*, као што су: лоза медоточна, саће медовно и слично. Мед у хришћанској симболици представља симбол учења Божјег и Божанског уопште.⁷ Према мишљењу Александра Наумова, "наглашавање материјалног додир са Божанском речју веома је честа појава у јудеохришћанској и даље у византијско-словенској уметности. Тај контакт се представља нпр. симболима и метафорама, као што су: бисер, злато, драго камење, као вода извора, река, кладенац, чаша, као киша, роса, млеко, хлеб, мед, семе, жито, плод, цвет, као мирис, светлост и др." (види: Наумов 1979:13-19). Писац Ћириловог житија наглашава да је Свети Ћирило све насладио "меденом слашћу из светих књига" (Климент Охридски 1964:89), а у *Похвали Ћирилу и Методију* истиче се да су њихове речи "саће медовно", којим су насладили сву васељену (Климент Охридски 1964:203).

Оваква симболика је карактеристична и за многе писце националних средњовековних словенских књижевности, а у српској литератури ефектно финале добија у једној Доментијановој сложеници, која Савином језику приписује Божанско порекло. За Саву Доментијан каже да је говорио *медословесним језиком*,⁸ а то значи да је био достојан наследник Св. Ћирила и Методија и њиховог језика, те да је пио са

7 Симбол је библијског порекла. Налазимо га у Псалмима, Књизи пророка Језекиља, Откривењу св. Јована. Псалми: "Како су слатке језику мојему ријечи твоје, слађе од меда устима мојим" (119,103). Књига пророка Језекиља: "И рече ми: сине човјечји, нахрани трбух свој, и пријева своја напуни овом књигом коју ти дајем. И поједох је, и бјеше ми у устима слатка као мед" (3,3). Откривење Св. Јована: "И отидох анђелу и рекох му да ми да књижицу. И рече ми: узми је и поједи је; и загорчаће ти утробу, али у устима твојим биће слатка као мед" (10,9).

8 Однос према Слову и Божанским речима објашњава и Константин Филозоф (XV век) у *Повести о словима*: "...јер нам пристоји да се словом хранимо, будући да нас је словесним Творац саздао."

истог извора божанског надахнућа.⁹

Сви феномени стваралачког порекла, везани за Свете Ћирила и Методија, упућују на учитељство Свете браће, што је карактеристика делатности најзначајнијих светих отаца Цркве, оформљена и кроз иконографске представе. По угледу на Христа, они су учитељи целе васељене, а ученици њихови нови апостоли: "Пошто су свесно крст на раме примили, сву васељену обиђоше испуњавајући поуку. Али у оним земљама у које нису стигли, било због задржавања на путу, било због мноштва других околних земаља, ту су се ови појавили као сунчани зраци, светлошћу богоразумља осветљавајући сав свет, и по њиховим стопама иђаху и истим духом напојени бејаху од Бога, и исте речи бејаху проповедници и нови апостоли, који нису на туђем темељу своје дело саградили, већ су од почетка писмо замислили и уклопили га у нов језик" (Климент Охридски 1964: 196).

Дух Свети је кроз нове пророке проговорио на новом свештеном језику, по речима јеванђелиста Марка, на којег се, између осталог, позива Свети Ћирило, борећи се са тројезичницима: "И рече им: 'идите по свему свијету и проповиједајте јеванђеље сваком створењу. Који повјерује и крсти се биће спасен, а који не вјерује биће осуђен. А знаци онима који вјерују биће ови: именом мојим изгониће демоне; говориће новим језицима'" (16, 15-17).

Писци дела о Светоме Ћирилу и Методију (житија, похвале, службе) посветили су посебну пажњу њиховом богонадахнућу, као дару Духа Светога, придружујући их и на тај начин најзначајнијим оцима и учитељима Цркве. Благодат Духа Светога просијала је на новим апостолима.

9 Као извесну парадигму поимања симболике меда у српској црквеној књижевности можемо узети мисао архиепископа Данила, у којој се књижевност пореди са трпезом: "Јер отворићу уста моја, и напунићу се Духа од трисветлога Божавства, и поставићу вам, свечасни у Господу сабрани зборе црквени, трпезу, не хлеба, ни вина и мириснога меса, но трпезу пуну и украшену књижевним јелима, слађу од меда и саћа."

ЛИТЕРАТУРА:

- Берђајев 2000: Н. Берђајев, О човековом позвању, превела са руског Мирјана Грбић, Београд, 2000.
- Габелић 1998: С. Габелић, Манастир Лесново. Историја и сликарство, Београд, 1998.
- Евдокимов 1997: П. Евдокимов, Библијско виђење лепоте, у: Православље и уметност, Београд, 1997.
- Климент Охридски 1964: Климент Охридски, Константин Преславски и Непознати писци, Ћирило и Методије. Житија, службе, канони, похвале, приредио Ђорђе Трифуновић, Београд
- Максимовић 1983: Ј. Максимовић, Српске средњовековне минијатуре, Београд, 1983.
- Милин 1991: Д. Л. Милин, Увод у Свето писмо Старог завета, Општи део, Београд, 1991.
- Наумов 1979: Върху старославянската и старобългарската Теори на превода, Език и литература, XXXIV, кн. 5, София, 1979.
- Радојчић 1966: С. Радојчић, Текстови и фреске, Нови Сад, 1996.
- Радојчић 1975: С. Радојчић, Узори и дела старих српских уметника, Београд, 1975.
- Радојчић 1982: С. Радојчић, Одабрани чланци и студије, 1933-1978, Београд, Нови Сад, 1982.
- Трифунровић 1987: Дж. Трифунровић, Дарът на Светия дух и славянските езици, Кирило-методиевски студии, кн. 4, София, 1987, 76-81.

Dragiša Bojović

DIVINE INSPIRATION IN THE TEXTS ON ST. CYRIL AND METHODIUS

Divine inspiration is a phenomenon which cannot be separated from the creative process and blessing, while the secret of the creative process is revealed in the Biblical-Christian history of divine creation. This inspiration is defined as an extraordinary, immediate and charismatic influence of the Holy Spirit on writers, where they become elevated and sanctified for writing down divine truths, a process in which they use their own knowledge and skills.

In all the works on St. Cyril and Methodius the idea prevails that they became a vessel of the Holy Spirit and the source for all those thirsty for God's words. Many literary ideas correspond to iconographic motives. The paper therefore points out this relationship, and also the relationship to similar motives in Serbian clerical literature.

